LIBRIS

COLECȚIA RAO CLASIC

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Generalul în labirintul său

LIBRIS

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Generalul în labirintul său

Traducere din limba spaniolă de
MIHAELA DUMITRESCU

editura rao

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ
El general en su laberinto

© Gabriel García Márquez, 1989

© Editura RAO, 2014
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Ilustrația copertei
©

2014

Editura RAO
Str. Bârgăului, nr. 9-11, sector 1, București, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

Descrierea CIP poate fi consultată
pe pagina de internet a
Bibliotecii Naționale a României

ISBN 978-606-609-575-4

Lui Álvaro Mutis, care mi-a oferit ideea de a scrie această carte.

„Se vede treaba că viața mea e în mâinile Necuratului.“

(Scrisoare către Santander, 4 august 1823)

José Palacios, cea mai veche slugă a sa, îl găsi plutind în apa depurativă din scăldătoare, gol-goluț și cu ochii deschiși, și crezu că s-a înecat. Știa că era una dintre multele lui metode de meditație, dar în starea de extaz în care se afla, plutind în derivă, parcă era dus de pe lumea aceasta. Nu îndrăzni să se apropie, ci îl chemă cu glas înăbușit, potrivit ordinului primit de a-l trezi înainte de orele cinci, ca să pornească la drum odată cu prima geană de lumină. Generalul ieși din starea de vrajă și zări, în semiîntunericul încăperii, ochii albaștri și senini, părul creț de culoarea blănii de veveriță, obișnuita ținută maiestuoasă și calmă a majordomului, care avea în mână ceșcuța cu infuzie de mac și gumă arabică. Generalul se agăță fără vlagă de toartele scăldătorii și ieși din apa medicinală sprinten ca un delfin, fapt neașteptat la un trup atât de plăpând.

– La drum! spuse el. Cât mai repede, căci pe-aici nimeni nu ne vrea.

José Palacios îl auzise vorbind așa de atâtea ori și în împrejurări atât de diferite, încât nu crezu că era adevărat, cu toate că în grajduri catârcele erau pregătite și suita oficială începea să se adune. Îl ajută să se usuce și-i acoperi trupul gol cu un poncho gros pentru vreme rea, căci, de tare ce-i tremurau mâinile, îi zornăia

ceașca pe farfurioară. În urmă cu luni de zile, pe când își punea niște pantaloni din piele de căprioară pe care nu-i mai purtase din nopțile fastuoase petrecute la Lima, el descoperise că, pe măsură ce pierdea din greutate, scădea și în înălțime. Chiar și gol arăta altfel, căci acum pielea de pe corp îi era palidă, iar fața și mâinile erau ca arse de prea mult stat la soare. Împlinise patruzeci și șase de ani în iulie trecut, dar părul creț și aspru, caracteristic locuitorilor din zona Mării Caraibilor, îi încărunțise și oasele i se deformaseră din cauza îmbătrânirii premature și arăta cu totul atât de slăbit, că nu părea în stare să mai apuce luna iulie a anului următor. Gesturile sale ferme erau totuși ale unui om mai puțin încercat în viață și el călătorea mereu, fără oprire, fără țintă. Își bău ceaiul fierbinte din cinci înghițituri, gata-gata să i se umple limba de bășici, fugind de propriile dâre de apă pe rogojinile mototolite așternute pe podea și se simți ca și cum ar fi sorbit licoarea fermecată a învierii din morți. Dar nu scoase niciun cuvânt până nu bătură orele cinci în turnul catedralei din apropiere.

– Sâmbătă, opt mai, anul treizeci, zi în care englezii au tras cu arcul în Ioana d'Arc, anunță majordomul. Plouă de la trei dimineața.

– De la trei dimineața, din secolul al optsprezecelea, spuse generalul cu glasul încă voalat din cauza proastei dispoziții după noaptea de insomnie. Și adăugă pe un ton grav: N-am auzit cocoșii cântând.

– Pe-aici nu sunt cocoși, răspunse José Palacios.

– Pe-aici nu e nimic, spuse generalul. Țară de trădători!

Se aflau la Santa Fe de Bogota, la două mii șase sute de metri deasupra nivelului mării îndepărtate, și imensul iatac cu pereți austeri, aflați în bătaia vântului

înghețat care se strecura prin ferestrele prost izolate, nu era locul cel mai sănătos din lume. José Palacios așeză lighenașul cu clăbuc pe placa de marmură a măsuței de toaletă, împreună cu trusa de catifea roșie cu instrumentele de bărbierit, toate din metal aurit. Puse sfeșnicul cu o lumânare pe o poliță de lângă oglindă, pentru ca generalul să aibă destulă lumină și trase mai aproape vasul cu jăratic ca să-i încălzească picioarele. Apoi îi dădu niște ochelari cu lentile pătrate și ramă fină de argint, pe care îi ținea întotdeauna pregătiți pentru el, în buzunarul vestei. Generalul și-i puse și se bărbieri, mânuind briciul cu stânga cu aceeași iscusință ca și cu mâna dreaptă, căci era ambidextru din naștere, cu gesturi uluitor de sigure ale aceleiași mâini care cu câteva clipe înainte nu putuse să țină nici ceașca. Isprăvi cu bărbieritul pe bâjbâite, plimbându-se fără astâmpăr de colo-colo prin încăpere, fiindcă evita pe cât posibil să se uite în oglindă ca să nu-și întâlnească propria privire. Apoi își smulse cu mișcări bruște perii din nări și din urechi, își frecă dantura perfectă cu praf de cărbune pus pe o periuță din păr natural cu mâner de argint, își tăie și-și pili unghiile de la mâini și de la picioare, iar la sfârșit își scoase ponchoul și se stropi cu un flacon mare de apă de colonie, fricționându-se pe tot corpul cu amândouă mâinile până se simți istovit. În dimineața aceea îndeplinea ritualul toaletei zilnice cu mai multă înverșunare ca de obicei, căutând să-și purifice trupul și sufletul de cei douăzeci de ani de războaie inutile și decepții ale vieții de conducător.

Ultima vizită din noaptea care trecuse a fost a Manuelei Sáenz, acea femeie din Quito deprinsă cu greul războaielor care, cu toate că îl iubea, nu avea să-l urmeze până la moarte. Ea rămânea să-și îndeplinească pe mai departe misiunea de a-l ține pe general la curent

cu tot ce se întâmpla în lipsa lui, căci el de mult nu mai avea atâta încredere în altcineva ca în ea. Îi lăsa în păstrare niște vechituri care nu aveau altă valoare decât aceea de a-i fi aparținut, precum și câteva dintre cărțile lui cele mai prețioase și două cufere cu acte personale. Cu o zi înainte, în timpul scurtei întâlniri solemne de rămas-bun, îi spusese: „Te iubesc mult, dar te voi iubi și mai mult dacă vei da dovadă acum de mai multă judecată ca oricând". Ea îi înțelese cuvintele ca pe un nou omagiu, printre atâtea altele câte îi adusese în opt ani de amor înflăcărat. Dintre toate cunoștințele sale, era singura care-l credea: de astă dată avea să plece cu adevărat. Dar era și singura care avea cel puțin un motiv neîndoielnic să spere că el se va întoarce.

Nu credeau să se mai vadă înainte de plecare. Doña Amalia, stăpâna casei, ținu totuși să le ofere darul unui ultim rămas-bun pe furiș și o ajută pe Manuela să intre, îmbrăcată în costum de călărie, pe ușa grajdului, ca să evite comentariile evlavioasei comunități locale, pline de prejudecăți. Nu pentru că ei ar fi ținut secret fapul că erau amanți, căci se afișau împreună ziua-n amiaza mare, spre indignarea tuturor, ci ca să apere cu orice preț buna reputație a acelei case. El era și mai timorat, și-i ordonă lui José Palacios să nu închidă ușa ce dădea în încăperea alăturată, un loc de trecere folosit de servitorime, unde aghiotanții care stăteau de pază rămaseră să joace cărți mult timp după ce vizita se încheiase.

Manuela îi citi preț de două ore. Fusese, până nu demult, tânără; până când trupul ei începu să dea semne de îmbătrânire. Fuma pipă ca marinarii, se parfuma cu colonie de verbenă, cum obișnuiau militarii, se îmbrăca în haine bărbătești și se vântura printre soldați, dar glasul ei stins era și acum plăcut în semiîntunericul clipelor de intimitate. Citea la lumina slabă a sfeșnicului,

LIBRIS

așezată într-un fotoliu pe care se mai păstra blazonul ultimului vicerege, iar el o asculta întins pe pat cu fața în sus, îmbrăcat în hainele civile de casă și învelit cu ponchoul din lână de vigonie. Doar după ritmul respirației îți dădeai seama că nu doarme. Cartea se intitula *Știri și zvonuri care au circulat prin Lima în anul de grație 1826*, de peruanul Noé Calzadillas, și ea i-o citea pe un ton teatral, foarte potrivit cu stilul autorului.

Timp de o oră nu se auzi nimic altceva decât vocea ei în casa toropită de somn. Dar după ultimul rond se porni fără veste un uriaș hohot de râs colectiv, care stârni câinii din încăpere. El deschise ochii mai mult curios decât tulburat, iar ea închise cartea pe care-o ținea în poală, punând semn cu degetul mare la pagina unde rămăsese.

– Sunt prietenii Domniei Voastre, îi spuse.

– N-am prieteni, răspunse el. Și dacă mi-or mai fi rămas câțiva, n-o să-i mai am multă vreme.

– Aflați că ei sunt afară și stau de veghe ca să nu fiți ucis, spuse ea.

Așa află generalul ceea ce știa tot orașul: nu unul singur, ci mai multe atentate se puneau la cale împotriva sa, și ultimii lui susținători stăteau la pândă, pregătiți să le împiedice. Vestibulul și galeria din jurul grădinii interioare erau ocupate de cavaleriști și grenadiri, toți venezueleni, care urmau să-l însoțească până în portul Cartagena de Indias, unde trebuia să acosteze o corabie cu destinația Europa. Doi dintre ei își întinseseră rogojinile de dormit ca să se culce de-a curmezișul ușii principale de la iatac, în timp ce aghiotanții aveau să joace cărți și după ce Manuela se va fi oprit din citit. Dar în vremurile acelea nu te puteai simți la adăpost de pericol în mijlocul unei adunături atât de pestrițe de soldați de obârșie îndoielnică. Fără să-și piardă cumpătul din

cauza veștilor proaste, el îi porunci Manuelei, cu un gest al mâinii, să citească înainte.

Întotdeauna socotise moartea ca pe un risc inevitabil al meseriei lui. În toate războaiele luptase în prima linie a frontului, dar nu se alesese nici măcar cu o zgârietură, și, în fața focului inamic, se comporta cu un calm atât de nesăbuit, încât chiar și ofițerii săi se mulțumiră cu explicația simplă că se credea invulnerabil. Ieșise teafăr din toate atentatele urzite împotriva sa și de multe ori scăpă cu viață numai pentru că în acele momente nu dormea în patul lui. Umbla fără escortă și mânca, și bea fără să-și facă griji de ceea ce i se oferea pe unde mergea. Numai Manuela știa că nepăsarea lui nu era nici inconștiență, nici fatalism, ci trista certitudine că îi era scris să moară în patul său, sărac și gol, nemângâiat de recunoștința poporului.

Singura modificare însemnată pe care o făcu în ritualul insomniei sale, în noaptea aceea din ajunul plecării, a fost să renunțe la baia caldă pe care o făcea de obicei înainte să se bage în pat. José Palacios i-o pregătise din timp, din infuzie de plante medicinale, ca să-l remonteze și să-i ușureze expectorația, și i-o menținu la o temperatură potrivită pentru momentul când ar fi binevoit el. Dar el nu binevoi. Luă două pastile laxative împotriva obișnuitei sale constipații și ațipi în timp ce i se susurau la ureche ultimele cancanuri picante de la Lima. Deodată, parcă fără motiv, îl cuprinse un acces de tuse de se cutremurară pereții. Ofițerii care jucau cărți în încăperea de alături rămaseră încremeniți. Unul dintre ei, irlandezul Belford Hinton Wilson, se ivi în ușa dormitorului în caz că ar fi fost nevoie de el și-l văzu pe general trântit de-a curmezișul patului, cu fața în jos, vărsându-și măruntaiele. Manuela îi ținea capul deasupra oliței de noapte. José Palacios, singurul căruia i se

îngăduia să intre în dormitor fără să bată, rămase lângă pat, în stare de alertă, până îi trecu criza. Atunci generalul răsuflă adânc, cu ochii înecați în lacrimi, și arătă spre măsuța de toaletă.

– Florile alea de mort sunt de vină, spuse el.

Ca de obicei; căci întotdeauna găsea, pentru necazurile lui, câte un vinovat la care nu te așteptai. Manuela, care îl cunoștea mai bine ca oricine, îi făcu semn lui José Palacios să ia vaza cu tuberoze ofilite. Generalul se întinse din nou în pat, cu ochii închiși, și ea reluă lectura pe același ton ca mai înainte. Numai când i se păru că adormise puse cartea pe noptieră, îl sărută pe fruntea dogorind de febră și-i șopti lui José Palacios că, la șase dimineața, se va afla în locul numit Patru Colțuri, de unde începea drumul mare spre Honda, ca să-și ia acolo un ultim rămas-bun. Apoi se înfofoli până la ochi cu o mantie și ieși din dormitor în vârful picioarelor. Atunci generalul deschise ochii și-i spuse lui José Palacios, cu glas firav:

– Spune-i lui Wilson s-o conducă până acasă.

Ordinul fu îndeplinit împotriva voinței Manuelei, care se credea în stare să-și poarte singură de grijă mai bine decât dacă ar fi condus-o un pichet de lăncieri. José Palacios o luă înaintea ei cu un opaiț și merse până la grajduri, ocolind o grădină interioară cu o fântână de piatră în mijloc, unde începeau să înflorească primele tuberoze ale zilei. Ploaia încetă pentru un timp și vântul nu se mai auzi șuierând printre copaci, dar pe cerul înghețat nu era nici o stea. Colonelul Belford Wilson repeta întruna parola din noaptea aceea, ca să-i liniștească pe străjerii care stăteau întinși pe rogojinile din galeria exterioară. Când trecu prin fața ferestrei de la sala mare, José Palacios îl văzu pe stăpânul casei servind cafea grupului de prieteni, militari și civili, care

se pregăteau să stea de veghe până în momentul plecării.

Când se întoarse în iatac îl găsi pe general în delir. Îl auzi rostind vorbe fără șir, care se reduceau la o singură propoziție: „Nimeni n-a înțeles nimic". Trupul îi dogorea de văpaia febrei și trăgea niște pârțuri bolovănoase și pestilențiale. Nici chiar generalul nu avea să știe, a doua zi, dacă vorbise în somn ori, treaz fiind, o luase razna, și nici nu avea să-și amintească. Era vorba de ceea ce el numea „crizele mele de nebunie". Crize care de-acum nu mai alarmau pe nimeni, căci de mai bine de patru ani suferea de ele, fără ca vreun doctor să se fi aventurat să le găsească vreo explicație științifică, iar în ziua care urma unei asemenea stări îl vedeai renăscând din propria cenușă, cu judecata întreagă. José Palacios îl înveli cu un pled, lăsă opaițul aprins pe placa de marmură a mesei de toaletă și ieși din încăpere fără să închidă ușa, ca să-l poată veghea în continuare, din camera de alături. Știa că el avea să-și revină la orice oră din zori și să se cufunde în apa înghețată din scăldătoare, încercând să-și refacă forțele irosite în timpul cumplitelor coșmaruri.

Era sfârșitul unei zile agitate. O garnizoană de șapte sute optzeci și nouă de cavaleriști și grenadiri se răzvrătise, sub pretext că soldații cereau plata soldei pe trei luni din urmă. Adevăratul motiv a fost altul: majoritatea soldaților erau din Venezuela și mulți luptaseră în război pentru a elibera patru națiuni, dar în săptămânile din urmă fuseseră ținta atâtor insulte și provocări de stradă, încât aveau motive să se teamă pentru soarta lor după ce generalul avea să părăsească țara. Conflictul a fost aplanat, dându-li-se bani de deplasare și o mie de pesos în aur, în loc de șaptezeci de mii cât cereau insurgenții, și aceștia defilaseră pe înserate în drum spre

țara lor de origine, urmați de o gloată de femei care-i ajutau la cărat, împreună cu copiii și animalele lor din bătătură. Vacarmul tobelor și al alămurilor marțiale nu izbuti să potolească larma mulțimilor care asmuțeau câinii împotriva soldaților și aruncau petarde ca să le perturbe marșul, ceea ce nu făcuseră niciodată vreunei armate inamice. În urmă cu unsprezece ani, după trei lungi secole de dominație spaniolă, cumplitul vicerege don Juan Sámano fugise chiar pe aceste străzi, deghizat în pelerin, dar cu cuferele doldora de idoli neîmblânziți din aur și smaragde, tucani[1] sacri, casete de sticlă strălucitoare cu fluturi din Muzo, și se găsiră destule femei în balcoane care să plângă după el, să-i arunce câte o floare și să-i ureze din tot sufletul călătorie liniștită pe mare și drum bun.

Generalul participase în secret la negocierile conflictului, fără să se miște din casa în care locuia provizoriu, locuință ce aparținea ministrului de război și al marinei, iar la sfârșit îl trimisese pe generalul José Laurencio Silva, nepot prin alianță și aghiotant de încredere, să însoțească armata rebelilor, drept garanție că nu aveau să se întâmple noi tulburări până la frontiera cu Venezuela. Nu văzuse defilarea de sub balconul său, dar auzise trompetele și tobele, și forfota mulțimii adunate în stradă, ale cărei strigăte nu izbuti să le înțeleagă. Le dădu atât de puțină importanță, încât în timpul ăsta revăzu, împreună cu secretarii lui, corespondența întârziată și dictă o scrisoare adresată Marelui Mareșal don Andrés de Santa Cruz, președintele Boliviei, prin care își anunța retragerea din exercițiul puterii, dar nu se arăta prea sigur că destinația călătoriei

[1] Păsări călătoare din America de Sud, cu ciocul mare și penaj viu colorat

sale era în afara țării. „N-am să mai scriu nicio scrisoare cât oi trăi“, spuse când isprăvi de dictat. Mai târziu, pe când își făcea siesta, lac de sudoare și cutremurat de friguri, adormi în ecourile unei zarve îndepărtate și se trezi brusc de bubuitul înfundat al unor petarde aruncate fie de rebeli, fie de artificieri. Dar când întrebă i se răspunse că era sărbătoare. Pur și simplu: „E sărbătoare, domnule general“. Fără să existe cineva, nici măcar José Palacios, care să se încumete să-i explice despre ce sărbătoare era vorba.

Abia când îi povesti Manuela, în timpul vizitei ei nocturne, află că erau oamenii adversarilor săi politici, cei din partidul demagogic, cum îl numea el, care umblau pe străzi și, cu îngăduința poliției, instigau împotriva lui breslele de meșteșugari. Fiind vineri, zi de târg, era mai ușor să se iște învălmășeală în piața mare. Spre seară, o ploaie mai violentă ca de obicei, cu tunete și fulgere, îi împrăștie pe răzvrătiți. Dar răul era făcut. Studenții de la colegiul Sf. Bartolomeu luaseră cu asalt birourile Curții Supreme de Justiție ca metodă de constrângere pentru ca aceasta să-i intenteze generalului un proces public, distruseseră cu baioneta și aruncaseră de la balcon un portret al acestuia în mărime naturală, pictat în ulei de un vechi stegar din armata eliberatoare. Mulțimea amețită de rachiu jefuise prăvăliile de pe Strada Regală și cârciumile de la periferie care nu închiseseră la timp, apoi împușcă în piața mare un general făcut din perne umplute cu rumeguș, care nu mai avea nevoie să poarte tunica albastră cu nasturi de aur ca să fie recunoscut de toată lumea. Îl acuzau că încurajase în secret actele de nesupunere din rândurile militarilor, într-o încercare tardivă de a redobândi puterea pe care congresul i-o retrăsese prin vot unanim, după o perioadă neîntreruptă de doisprezece ani în funcția

supremă. Îl învinuiau că dorea să-și asigure președinția pe viață și să-și numească drept succesor un principe european. Îl acuzau că simula plecarea în străinătate, când în realitate se ducea până la granița cu Venezuela, de unde plănuia să se întoarcă, în fruntea trupelor insurgente, ca să pună mâna pe putere. Zidurile clădirilor publice erau acoperite de „răvașe“, denumirea populară a manifestelor pline de injurii la adresa lui, iar susținătorii săi cei mai însemnați stăteau ascunși în casele altora până când aveau să se calmeze spiritele. Presa fidelă generalului Francisco de Paula Santander, principalul său inamic, își însușise zvonul că așa-zisa lui boală, în jurul căreia se făcuse atâta tam-tam, ca și stăruitoarele sale declarații teatrale, că avea de gând să plece, nu erau decât niște stratageme politice puse la cale pentru ca oamenii să-l roage să nu plece. Noaptea, în timp ce Manuela îi povestea de-a fir a păr cele întâmplate în ziua aceea plină de evenimente, soldații președintelui provizoriu încercau să șteargă cuvintele scrise cu cărbune pe zidul palatului arhiepiscopal: „Nici nu pleacă, nici nu crapă“. Generalul scoase un oftat.

– Foarte rău trebuie să stea lucrurile, spuse el, iar eu stau și mai rău, dacă toate astea s-au putut întâmpla la doi pași de mine, și ei m-au făcut să cred că era vorba de o sărbătoare.

Adevărul era că înșiși prietenii săi cei mai apropiați nu-l credeau că părăsește cârma și țara. Orașul era prea mic și oamenii prea iscoditori ca să nu se cunoască cele două mari hibe care-i puneau călătoria sub semnul întrebării: nu avea destui bani ca să plece cu o suită atât de numeroasă și, pentru că fusese președintele republicii, nu putea să părăsească țara înaintea unei perioade de un an fără autorizația guvernului, pe care nici măcar nu avusese înțelepciunea s-o ceară. Ordinul de a se face

bagajele, pe care generalul îl dădu cât se poate de clar, ca să fie auzit de oricine, nu a fost o dovadă certă nici măcar pentru José Palacios, căci altădată ajunsese până acolo încât golise o casă întreagă ca să simuleze plecarea, și întotdeauna fusese doar o manevră politică izbutită. Aghiotanții socoteau că în anul acela semnele deziluziei sale deveniseră prea clare. Totuși, li se mai întâmplase și altădată să-l vadă cum se trezea în câte o zi, pe neașteptate, cu forțe noi și revenea la viață cu mai mult elan ca înainte. José Palacios, care urmărea întotdeauna îndeaproape aceste schimbări imprevizibile, comenta în felul lui: „Ce gândește stăpânul numai dânsul știe".

Demisiile sale repetate deveniseră proverbiale, de la cea dintâi, pe care a anunțat-o printr-o propoziție ambiguă chiar în discursul inaugural, de preluare a funcției prezidențiale: „Prima mea zi de pace va fi și ultima în care voi mai rămâne la putere". În anii următori, repetă gestul de atâtea ori și în împrejurări așa de diferite, încât nu se mai știa când spunea adevărul. Cea mai zgomotoasă dintre toate demisiile lui se petrecuse în urmă cu doi ani, în noaptea de 25 septembrie, când scăpase teafăr în urma unui complot pus la cale cu scopul de a-l asasina chiar în dormitorul reședinței sale. Comisia formată din membri ai congresului care îl vizită în zori, după ce el petrecuse șase ore fără adăpost, sub un pod, îl găsi înfășurat într-o pătură de lână și cu picioarele într-un lighean cu apă caldă, sleit de puteri nu atât din cauza febrei, cât din pricina dezamăgirii. Îi anunță pe aceștia că nu aveau să se facă cercetări în legătură cu conspirația, că nimeni nu avea să fie trimis în judecată și că se va întruni imediat congresul prevăzut pentru Anul Nou, pentru a alege alt președinte al republicii.

– După aceea voi părăsi Columbia pentru totdeauna, încheie el.

Cu toate acestea, cercetări s-au făcut, vinovații au fost aspru judecați și paisprezece dintre ei au murit împușcați în piața mare. Congresul constituant prevăzut pentru 2 ianuarie nu s-a întrunit decât după șaisprezece luni și nimeni nu a mai adus vorba de demisie. Dar la vremea aceea n-a existat oaspete străin ori persoană întâlnită întâmplător la vreo sindrofie, ori prieten aflat în trecere pe acolo, căruia el să nu-i spună: „Mă duc acolo unde poporul mă vrea".

Nici veștile care circulau în legătură cu faptul că era bolnav pe moarte nu erau luate ca un indiciu serios că avea să plece. Nimeni nu se îndoia că era bolnav. Dimpotrivă, de când se întorsese ultima oară din războaiele din sud, oricine îl vedea trecând pe sub arcadele înflorite rămânea nedumerit, gândindu-se că venise acasă doar ca să moară. În loc de calul său istoric, Porumbelul Alb, călărea acum o catârcă năpârlită, acoperită cu rogojini în chip de valtrap, și avea părul încărunțit, fruntea brăzdată de nori trecători și tunica murdară, cu o mânecă descusută. Trupul lui era acum lipsit de măreție. În timpul seratei organizate fără prea mult zgomot în cinstea sa la reședința oficială, rămăsese închis în sine ca într-o carapace și nimeni nu a aflat vreodată dacă din perversitate politică sau din simplă neatenție l-a salutat pe unul dintre miniștrii săi rostind numele altuia.

Tertipurile prin care dădea de înțeles că totul se sfârșise nu erau de ajuns ca să facă lumea să creadă că pleca, de vreme ce de șase ani se spunea că e pe moarte și cu toate astea își păstra nealterat talentul de a da ordine. Prima veste de acest fel o adusese un ofițer al marinei britanice, care îl văzuse întâmplător în deșertul

Pativilca, la nord de Lima, în plin război de eliberare a sudului. Îl găsi trântit pe jos, într-o colibă mizeră care servea drept cartier general, învelit cu o manta din material impermeabil și legat la cap cu o cârpă, pentru că nu suporta să simtă frigul în oase în infernul amiezii, și atât de vlăguit că nu putea nici măcar să gonească găinile care ciuguleau în jurul său. După o convorbire anevoioasă, în cursul căreia fu cuprins de accese de demență, își expedie vizitatorul cu un dramatism sfâșietor.

– Mergeți și povestiți lumii cum m-ați văzut sfârșindu-mă, acoperit de găinaț, pe acest țărm neprimitor, spuse el.

Se spunea că boala lui era un fel de insolație cauzată de soarele torid din deșert. Apoi se zicea că se afla la Guayaquil, unde trăgea să moară, iar mai târziu la Quito, doborât de o febră digestivă, al cărei simptom cel mai alarmant era o lipsă de interes față de lume și o liniște sufletească absolută. Nimeni nu știa ce temeiuri științifice aveau asemenea știri, căci el sfida întotdeauna știința medicală, își punea singur diagnosticul și-și prescria medicamentele pe baza cărții lui Donostierre *La médecine à votre manière*, un manual franțuzesc de leacuri băbești pe care José Palacios îl lua pretutindeni cu el, ca pe un oracol pentru înțelegerea și tratarea oricărei suferințe trupești sau sufletești. În orice caz, n-a existat agonie mai profitabilă ca a lui. Căci, în vreme ce lumea credea că murise în Pativilca, el trecu încă o dată culmile Anzilor, ieși învingător la Junín, încheie războiul de eliberare a întregii Americi spaniole cu victoria finală de la Ayacucho, întemeie Republica Bolivia și, îmbătat de glorie, se simți la Lima fericit cum nu mai fusese nicicând și cum nu avea să mai fie vreodată. Așa încât anunțurile repetate că în sfârșit se retrăgea de la putere

și părăsea țara pentru că era bolnav, precum și manifestările oficiale care păreau să le confirme, nu erau decât niște jalnice reeditări ale unei drame prea adeseori văzute pentru a mai fi crezute.

La numai câteva zile de la întoarcere, la sfârșitul unei ședințe furtunoase a guvernului, îl luă de braț pe mareșalul Antonio José de Sucre.

– Dumneata rămâi cu mine, îi spuse.

Îl conduse în cabinetul său privat, unde numai foarte puțini aleși erau primiți, și aproape îl obligă să se așeze în fotoliul lui.

– Locul ăsta este de-acum mai mult al dumitale decât al meu, îi spuse.

Cu toate că Marele Mareșal de Ayacucho, prietenul său apropiat, cunoștea perfect starea în care se afla țara, generalul îi făcu o expunere amănunțită înainte de a-i spune ce intenții avea. În câteva zile trebuia să se întrunească congresul constituant ca să aleagă președintele republicii și să aprobe o nouă constituție, într-o încercare tardivă de a salva visul de aur al integrității continentale. Peru, aflat pe mâna unei aristocrații retrograde, părea de nerecuperat. Generalul Andrés de Santa Cruz conducea Bolivia pe un drum propriu. Venezuela, sub conducerea generalului José Antonio Páez, tocmai își proclamase autonomia. Generalul Juan José Flores, guvernatorul sudului, unise Guayaquil și Quito pentru a crea Republica Independentă Ecuador. Republica Columbia, primul embrion al unei imense patrii comune, se reducea la vechiul viceregat al Noii Granade. Șaisprezece milioane de americani abia deprinși cu viața liberă rămâneau la cheremul conducătorilor locali.

– Într-un cuvânt, încheie generalul, tot ce-am făcut noi cu mâinile e călcat în picioare de alții.

– E o ironie a soartei, spuse mareșalul Sucre. Parcă am fi semănat idealul independenței atât de adânc, încât aceste popoare caută acum să devină independente unele de altele.

Generalul reacționă cu multă însuflețire.

– Nu repeta ticăloșiile inamicului, spuse el, chiar dacă sunt tot atât de convingătoare.

Mareșalul Sucre se scuză. Era inteligent, ordonat, timid și superstițios, și trăsăturile chipului său erau de o gingășie pe care vechile urme de variolă nu izbutiseră s-o ascundă. Generalul, care îl iubea atât de mult, spusese despre el că făcea pe modestul, dar nu era. Fusese un erou în luptele de la Pichincha, Tumusla, Tarqui și abia împlinise douăzeci și nouă de ani când comandase armata în glorioasa bătălie de la Ayacucho, prin care fusese distrusă ultima redută spaniolă din America de Sud. Dar mai mult decât pentru aceste merite era cunoscut pentru inima lui bună în ceasul izbânzii și pentru talentul său de om de stat. În acel moment renunțase la toate funcțiile pe care le avea și de atunci umbla, fără niciun fel de ifose militare, îmbrăcat cu o haină neagră de stofă, lungă până la călcâie, și întotdeauna cu gulerul ridicat ca să se apere mai bine de vântul rece și mușcător ce bătea dinspre măgurile din apropiere. Singurul său angajament în fața națiunii – și ultimul, cum își dorea el – era să participe, ca deputat de Quito, la congresul constituant. Împlinise treizeci și cinci de ani, era sănătos tun și o iubea la nebunie pe doña Mariana Carcelén, marchiză de Solanda, o fată frumoasă și plină de viață, originară din Quito, aproape o adolescentă, cu care se căsătorise printr-un mijlocitor cu doi ani în urmă și cu care avea o fetiță de șase luni.

Generalul nu-și putea închipui că era cineva mai calificat decât el să-i succeadă în funcția de președinte

al republicii. Știa că abia peste cinci ani avea să împlinească vârsta reglementară, potrivit unei restricții constituționale impuse de generalul Rafael Urdaneta ca să-i bareze drumul. Cu toate acestea, generalul făcea în secret demersuri pentru a îndrepta lucrurile.

– Acceptă-mi oferta, îi spuse el, și eu am să rămân comandant suprem și am să dau târcoale cârmuirii cum dă taurul târcoale unei turme de vaci.

Arăta istovit, dar fermitatea sa era convingătoare. Totuși, mareșalul știa de mult că niciodată nu avea să fie al lui fotoliul în care ședea acum. Cu puțin timp înainte, când i se vorbise pentru prima oară de posibilitatea de a ajunge președinte, răspunsese că nu avea de gând să conducă o națiune al cărei sistem politic și direcție de dezvoltare erau din ce în ce mai mult lăsate la voia întâmplării. După părerea sa, primul pas spre purificare era înlăturarea de la putere a militarilor și dorea să propună congresului să ia măsuri pentru ca niciun general să nu mai poată deveni președinte în următorii patru ani, probabil pentru a se pune în calea lui Urdaneta. Adversarii cei mai de temut ai acestor măsuri aveau să fie însă oamenii cei mai puternici: generalii înșiși.

– Sunt prea obosit ca să mă mai orientez fără busolă, spuse Sucre. În afară de asta, Excelența Voastră știe la fel de bine ca și mine că aici nu va fi nevoie de un președinte, ci de un îmblânzitor de insurecții.

Avea să ia parte la congres, fără discuție, și avea să accepte chiar onoarea de a-l prezida, în caz că i se propunea. Dar nimic mai mult. În paisprezece ani de războaie învățase că nu exista victorie mai mare decât aceea de a rămâne în viață. Din experiența sa de președinte al Boliviei, țara imensă și necunoscută pe care o întemeiase și o cârmuise cu mână sigură, învățase cât de

nestatornică era puterea. Inima lui știutoare îi arătase zădărnicia gloriei.

– Așa că nu, Excelență, încheie el.

La 13 iunie, de Sfântul Anton, trebuia să fie la Quito cu soția și fiica lui, ca să-și serbeze cu ele nu numai ziua onomastică din acel an, ci pe toate câte avea să-i mai rezerve viitorul. Căci hotărârea de a trăi numai și numai pentru ele, gustând din plin desfătările iubirii, o luase încă de la Crăciunul care trecuse.

– Este tot ce cer de la viață, spuse el.

Generalul era livid.

– Credeam că nimic nu mă mai poate surprinde, replică el. Și-l privi drept în ochi: E ultimul dumitale cuvânt?

– Penultimul, spuse Sucre. Ultimul este eterna mea gratitudine pentru bunătatea pe care mi-a arătat-o Excelența Voastră.

Generalul se bătu cu mâna peste pulpă ca să se trezească dintr-un vis de care nu se putea elibera.

– Bine, spuse el. Dumneata tocmai ai luat, în locul meu, ultima hotărâre a vieții mele. În noaptea aceea își scrise actul de demisie sub efectul demoralizant al unui vomitiv pe care i-l prescrisese un oarecare doctor ca să-i aline crizele de bilă. La 20 ianuarie deschise congresul constituant cu un discurs de rămas-bun în care îl elogie pe președintele acelui for, mareșalul Sucre, ca pe cel mai merituos dintre generali. Elogiul fu primit cu ovații de membrii congresului, dar un deputat așezat lângă Urdaneta îi șopti acestuia la ureche:

– Vrea să spună că există un general mai merituos ca dumneavoastră.

Afirmația generalului și cuvintele perfide ale deputatului rămaseră înfipte ca două cuie fierbinți în inima generalului Rafael Urdaneta.

Pe bună dreptate. Cu toate că Urdaneta nu avea uriașele calități militare ale lui Sucre, nici marea sa putere de seducție, nu exista niciun motiv să fie socotit mai puțin merituos. Însuși generalul îl lăudase pentru calmul și consecvența sa; fidelitatea și atașamentul față de acesta erau mai mult decât dovedite, și era unul dintre puținii oameni din lume care îndrăzneau să-i spună verde în față adevărurile pe care se temea să le afle. Dându-și seama de greșeala pe care o făcuse, generalul încercă să o îndrepte în șpalt și în loc de „cel mai merituos dintre generali" corectă cu mâna lui: „unul dintre cei mai merituoși generali". Această cârpăceală nu domoli ranchiuna celuilalt.

Câteva zile mai târziu, în timpul unei consfătuiri a generalului cu prieteni deputați, Urdaneta îl acuză că se prefăcea că pleacă, în vreme ce ducea tratative ca să fie reales. Cu trei ani în urmă, generalul José Antonio Páez luase puterea cu forța în provincia Venezuela, într-o primă tentativă de a o separa de Columbia. Atunci generalul se dusese la Caracas, se împăcase cu Páez, îmbrățișându-l în public, pe fundalul unor imnuri de bucurie și dangăte de clopote, și îi crease un regim de excepție pe măsura lui, care îi permitea să conducă după bunul său plac. „Așa a început dezastrul", spuse Urdaneta. Căci acea toleranță nu numai că înveninase relațiile cu locuitorii Noii Granade, ci îi contaminase cu microbul separatist. Acum, încheie Urdaneta, cel mai mare serviciu pe care generalul putea să-l facă patriei era să renunțe neîntârziat la năravul de a conduce și să părăsească țara. Generalul îi răspunse cu aceeași vehemență. Dar Urdaneta era un om integru, se exprima cu ușurință și cu patos, lăsând tuturor impresia că asistaseră la sfârșitul unei mari și vechi prietenii.

Generalul își prezentă din nou demisia și-l desemnă pe don Domingo Caycedo drept președinte provizoriu până când congresul avea să-l aleagă pe titular. La 1 martie părăsi reședința oficială pe ușa de serviciu ca să nu dea ochii cu invitații care îi ofereau succesorului său o cupă de șampanie și porni, cu o trăsură străină, spre ferma de la Fucha – un loc liniștit și idilic situat în împrejurimile orașului – pe care președintele provizoriu i-o pusese la dispoziție pentru un timp. Doar certitudinea că nu mai era decât un simplu cetățean agravă ravagiile vomitivului. Îi ceru lui José Palacios, visând cu ochii deschiși, să-i pregătească cele necesare pentru a începe să-și scrie memoriile. José Palacios îi aduse cerneală și hârtie mai mult decât suficientă pentru patruzeci de ani de amintiri, iar el însuși îl anunță din timp pe Fernando, nepotul și secretarul său, rugându-l să-i acorde bunele sale oficii începând de lunea următoare, de la patru dimineața, ora cea mai potrivită, când gândea sub imperiul unor resentimente încă vii. După cum îi mărturisi de multe ori nepotului, dorea să înceapă cu amintirea sa cea mai veche, un vis pe care-l avusese la moșia San Mateo din Venezuela, la puțin timp după ce împlinise vârsta de trei ani. Se făcea că o catârcă neagră cu dinții de aur intrase în casă și o cutreierase din salonul principal până la cămări, devorând pe îndelete tot ce întâlnea în drum, în timp ce familia și sclavii își făceau siesta, până ce, în cele din urmă, mâncă perdelele, covoarele, lămpile, vazele, vesela și tacâmurile din sufragerie, statuetele sfinților de pe altare, dulapurile de haine și cuferele cu tot ce se găsea înăuntru, oalele din bucătării, ușile și ferestrele cu balamale și zăvoare cu tot, și toată mobila din verandă până în dormitoare, și singurul lucru pe care-l lăsă

neatins, plutind în propriul spațiu, fu ovalul oglinzii de pe măsuța de toaletă a mamei lui.

Se simți însă atât de bine în casa de la Fucha, iar aerul era atât de pur sub cerul străbătut de nori călători, încât nu mai aduse vorba despre memorii, ci profită de revărsatul zorilor ca să cutreiere pe cărările pline de miresme ale savanei. Cei care îl vizitară în zilele următoare avură impresia că se mai întremase. Mai ales militarii, prietenii săi cei mai credincioși, îi cereau stăruitor să rămână în funcție chiar dacă pentru asta ar fi fost nevoie de o lovitură militară. El le tăia elanul cu argumentul că puterea câștigată prin forță nu se potrivea reputației sale, dar nu părea să renunțe la speranța de a fi reconfirmat prin hotărârea legitimă a congresului. José Palacios spunea întruna: „Ce gândește stăpânul numai dânsul știe".

Manuela continua să locuiască la câțiva pași de palatul San Carlos, reședința prezidențială, cu urechea atentă la vocile străzii. Își făcea apariția la Fucha de două-trei ori pe săptămână și chiar mai des dacă era vreo urgență, încărcată cu marțipan și prăjituri calde de pe la mănăstiri și cu batoane de ciocolată cu scorțișoară pentru gustarea de la patru după-amiază. Rareori aducea ziare, căci generalul devenise atât de susceptibil la critică, încât orice observație banală putea să-l scoată din sărite. În schimb îi povestea șiretlicurile politicienilor, intrigile mondene și profețiile făcute pe la colțuri, iar el, fierbând de mânie, trebuia să le asculte, chiar dacă nu-i convenea căci ea era singura persoană căreia îi îngăduia să-i spună adevărul. Când nu aveau prea multe să-și spună, revedeau corespondența ori ea îi citea, ori jucau cărți cu aghiotanții, dar întotdeauna luau masa împreună.